

լէն ետեւ՝ Գլենելոնին մէկ գիրք մը ուզեց, զորն որ անյագաբար կը կարդար. կարծես թէ վերջին շունչը առաքինութեամբ զուարճանալու ատեն տալ ուզեց: Իսկ մը բարեկամաց ու հռչակաւոր գրականներու բազմութիւն իրեն յուղարկաւորութեան հանդեսին ներկայ եղան: Ինչպէս թաղուեցաւ մարմինը, ոչ ոք բերանը բացաւ բան մը զուրցելու և կամ անոր վերջին հրաժեշտը տալու. այնպէս ամենուն սիրտը ցաւով լցուած էր:

Ինչպէս ինչուան հիմա յիշուած բանաստեղծութիւններէն զատ՝ դեռ ուրիշ շատ բանաստեղծութիւններ ալ շինած է. ինչպէս Եւթիմի Կարողոսի վրայ վեց երգով քերթուած մը, ուրիշ մը՝ Վիգորէոս ըսուած՝ չորս երգով, վերտառութիւններ, որոնք առանց սաստիկ կծեւոյ՝ ճարտար են, Կլովիսի վրայ տասուերկու երգով զիւցազներգութիւն մը, զոր չկրցաւ լմնցնել. վեց Խոսակցութիւնք Եւթիմի, տաղեր, թուրքիկ բանաստեղծութիւններ. և ուրիշ բազմութիւն պղտիկ քերթութիւններ, որոնց մէջ խիստ աղուորներ կան, ինչպէս են Եւթիմիութիւն Կրականի, Ղանապարհորդն, Լամա և Լափնար ըսուածները, և այլն: Կամնապէս Կորեսոս, Կոնրատինոս և Ուկոլինոյ ողբերգութիւնները շինեց, թէպէտ և ասոնց մէջ չյաջողեցաւ. թարգմանեց նաև Եւթիմիոսի Տոլուերգութիւնները ու Եւթիմիոսի Խոսակցութիւնները, բայց ասոնցմով ալ նմանապէս անուն մը չհանեց: Սակայն իրեն բանաստեղծական գեղեցիկ կատարելութիւնները, զորոնք իրեն գրուածքներէն շատին մէջ ցուցուց և որոնց վրայ վերը խօսեցանք, թէ որ առաջին կարգի քերթող ալ չէ նէ, բայց միջակ աստիճանի բանաստեղծներուն մէջ կը դասեն զինքը ու իրեն բանաստեղծութիւններուն յարգ կու տան:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բրակա քաղաքը:

Բրակա Պոհեմիոյ մայրաքաղաքն է, ու գրեթէ նոյն աշխարհքին կեդրոնին վրայ կ'իյնայ: Եթե լեռներու վրայ շինուած է. գեղեցիկ հովտի մը մէջէն ալ Եւթիմի գետը կը վազէ, որուն պայծառ ջրերը իրենց ճամբուն մէջ կանաչազարդ կղզիներու կը հանդիպին: Եւթիմի կողմը կը տեսնես շէնքեր, որ իրենց ժամանակին հնութենէն սեցեր են և միջին դարու այլևայլ ժամանակներուն ճարտարապետութիւնը կը ցուցնեն. իսկ անդին իտալական ճարտարապետութեամբ շինուած շէնք պալատներ կը բարձրանան. և ամէն կողմանէ ալ աշտարակներ դուրս կը ցատեն: Եւթիմի շէնքերուն տեսքը, գետին զուարճալի տեսարաններն ու լեռան զառիվայրերը մէկտեղ առնելով՝ աննման քաղաք մը կը ձևանայ Բրակա:

Եւթիմի քաղաքին ընդարձակութիւնը 3 փարսախէն աւելի է. տունները որ 3,400^է կ'ելլեն, գրեթէ բոլորն ալ քաղաքն են ու եռայարկ. չորս թաղ կը բաժնուի. մէկ կողմը Շին և Կոր Բաղաքներն են, մէկալ կողմը Բալան-Սայդէ կամ Փոքրիկ թաղ ըսուածն ու հրատչին թաղը: Եւթիմի շէնքերն ալ առնելով՝ 120,000 բնակիչ ունի, որոնց մէջ 10,000 հրեայ կան: — Շին Բաղաքին մէջ Եւթիմի գետին վրայ կամուրջ մը ձգուած է, զոր 1338^է Կարոլոս Գ կայսրը շինել տուաւ. ասիկայ 1,790 ոտք երկայն է՝ 16 կամարի վրայ կեցած, և 28 սրբոց արձաններ ալ զարդ կ'աւելցնեն այս անուանի կամուրջին: Հոս այս մասին մէջ է նաև համալսարանը, որ Կարոլոսէն կ'ըսուի՝ նոյն կայսրը 1348 տարւոյն հիմնել տրւած ըլլալուն, և Գերմանիոյ հնագոյն համալսարանն է. ասոր մէջ 60 վարժապետ կայ ու 3,000 ուսանող. հոս էր որ առաջին անգամ Յովհաննէս Հուս ու հերոնիմոս Բրակացի աղանդաւորները իրենց մուրաւիտ վարդա-

պետութիւնները քարոզեցին : Վմանապէս Հին Վաղաքին մէջ է հասարակաց ժողովարանը . գեղեցիկ շէնք է ասիկայ՝ աշտարակով մը զարդարուած , ուր Ղիզոյ Պրահէ երևելի աստղաբաշխին շինած աստղաբաշխական ժամացոյցը կայ . այս շէնքիս պատուհաններէն Յովհաննէս Հուսին հետեւողները վար նետեցին Ռաւակայի 13 քաղաքական պաշտօնեաները : Նշանաւոր է նաև Ղիզոյ Պրահէի մահարձանը , որ եկեղեցւոյ մէջ է . Ս . Սաչ գեղեցիկ եկեղեցին . աստղաբաշխական դիտարանը . կան նաև չորս մեծ հրապարակներ : — Որ Վաղաքին փողոցները լայն են . այս մասին մէջ է Ռաւակայի մեծագոյն հրապարակը : — Փոքր լճաղը անկէց աւելի փառաւոր է . նշանաւոր են հոս Ս . Սիկողայոսի վեհ եկեղեցին , Ս . լճովմասու եկեղեցին , որուն աւագ խորանին պատկերքը Ուուպէնս երևելի պատկերահանինն է . Սալէնշդայնի պալատը , որուն աղուոր պարտէզը բաց է հասարակաց դիմաց : — Իսկ չորրորդ թաղին մէջ կայ Պուրկ կամ ըստ Պոհեմիացւոց Հրատչին ըսուած արքունի գլեակը , որուն շինութիւնը դարերով տեւեց և վերջապէս Սարիամ լճերեզա կայսրուհին լմնցընել տուաւ . հարիւրաւոր սենեակներ կան այս պալատիս մէջ և խիստ լայնատարած սրահներ , և ընդհանուր տեսքն ալ վսեմութիւն մը ունի : Հրատչինի մօտ է մայր եկեղեցին , որ գոթացի գեղեցիկ ճարտարապետութեամբ շինուած է . ասոր մէջ շատ Պոհեմիոյ թագաւորներու գերեզմանները կան , ինչպէս նաև Ս . Յովհաննէս խեբումուկենի գերեզմանը , զոր Ս ինկեսլաւոս կայսրը վերը յիշուած կամրջին վրայէն Սոլտաւ գետին մէջ նետել տրւաւ՝ թագուհւոյն խոստովանանքը իրեն չյայտնելուն համար : Ղիզայ ի աւելի հեռու՝ կը տեսնես արքեպիսկոպոսական շքեղ պալատը , և Ս . Սայթի եկեղեցին , որ հետաքրքրական է իրեն հնութեամբ , ունեցած յիշատակարաններովն ու իր բարձր զանգակատունովը :

Պալատները 70^ե չափ կը հասնին Ռաւակայի մէջ , որոնցմէ ոմանք մասնաւորապէս՝ շատ նշանաւոր են թէ իրենց գեղեցկութեամբ և թէ ևս առաւել իրենց ընդարձակութեամբ : Սիկեղեցիները 48 են , և ասոնցմէ երկուքը միայն նորազանդից է : Ռարերարութեան տեղեաց մէջ՝ յիշատակելու է մեծ անկեղանոցը , զինուորական հիւանդանոցը , անկարող զինուորաց անկեղանոցը , որք տղոց երկու ասպատանարան , խլից և համբոց վարժարան , ինչպէս նաև կուրաց համար , և այլն : Իսկ ուսումնական տեղերու գալով՝ համալսարանէն զատ կայ նաև արքեպիսկոպոսական կղերանոց մը , բազմաբուստից ուսումնարան , անասնաբուժութեան , վիրաբուժութեան մէյմէկ վարժարաններ , նկարչութեան ճեմարան , ժողովատեղի երաժշտութեան . ընկերութի խնայողական . ընկերութիւն գիտութեանց , որ 1784^{են} հաստատուեցաւ ու խելացի յիշատակագրութիւններ կը հրատարակէ . երաժշտութիւնը առաջ տանելու համար , և ազգային մուսէոնի ընկերութիւններ . ընկերութիւն երկրագործական , և այլն . և բազմաթիւ այլ և այլ դպրոցներ : Իսկ ուսումնական հաւաքմանց մէջ յիշատակութեան արժանիները ասոնք են . համալսարանին գրատունը , որ 130,000 հատոր գիրք ունի և խել մը ձեռագիր . բնական պատմութեան թանգարանը , ազգային մուսէոնը , որ շատ ազնիւ ու յարգի բաներ ունի , և պատկերներու թանգարանը :

Ճարտարութեան կողմանէ ալ աղէկ առաջ գացած է Ռաւակ . բամբակէ կտաւներու , թաշկինակներու , և այլն , ձեռագործներ ունի . խաղախի գործարաններ , բորակային թթուի գործարաններ , ապակւոյ գործարաններ՝ որ Պոհեմիոյ ըլլալով երևելի են . շատ բանուկ է նաև գլխարկի վաճառքը . ինչպէս նաև Ռաւակայի երաժշտութեան գործիքները երևելի են . և բոլոր Պոհեմիոյ վաճառականութեանը կեդրոն է : Բայց ի վերայ այս բանայնի՝ ա-

մենեւին կենաց դիւրութիւն չտար, ու քաղաքիս վարի կարգի ժողովուրդը խեղճութեան մէջ ալ է:

Կը կարծուի թէ Ռաֆայէլ Սարկոմանեանց հին Սարոպուտոն քաղաքին տեղւոյն վրայ շինուած ըլլայ. ոմանք ալ կ'ըսեն թէ Պողոմէոսին Սասուրգիս ըսած քաղաքն է: Ռարբարոսներուն արշաւանաց ատենը կործանուեցաւ. ետքը Սլաւեանք 611 տարւոյն դարձեալ կանգնեցին զանիկայ. դար մը ետքը՝ 723ին սկսաւ նշանաւոր ըլլալ. իսկ ԺԴ դարուն վերջին ժամանակները այնչափ բազմամարդ էր, որ իր համալսարանին ուսանողները 7,000⁶ կը հասնէին: Ռաֆայէլ դարուն սկիզբները ասպարէզ եղաւ այն կրօնական խռովութիւններուն, զորոնք Յովհաննէս Հոս

հանեց. Լորեսուն Լմայ պատերազմին ատեն հոս նշանաւոր դիպուածներ հանդիպեցան. իսկ Լստորիոյ գահուն յաջորդութեանը վրայ եղած պատերազմին միջոց ալ՝ Սարոլոս է առաւ Ռաֆայէլ (1741). քիչ ետքը Ռուսիացիք տիրեցին քաղաքին, բայց ետքը 1744ին նորէն թողուցին: Լմանապէս Լօթն Լմայ պատերազմին ատեն՝ Ռուսիացիք թնդանութիւն ծեծեցին քաղաքը. բայց չկրցան Լստորիացոց ձեռքէն առնել: 1813ին Ռաֆայի մէջ խորհուրդ մը ժողովուեցաւ, որուն մէջ Փրանկիսկոս Ա. Լստորիոյ կայսրը որոշեց Սեծին Լաբուրէնի դէմ պատերազմ ընելու: Իսկ 1833ին Սարոլոս Ժ. Վաղղիոյ թըշուառ թագաւորը իր ընտանիքովը մէկտեղ եկաւ հոս ու իրեք տարի կեցաւ:

Ժ. Ս. Մ. Ա. Ն. Ա. Կ. Ա. Կ. Ի. Յ. Դ. Ե. Պ. Ք.

Հիմախոսան Արեւելեան պատերազմը: (Տես երես 255)

ԴԵՎՏԵՄԲԵՐ

1. Արփա-չայ գետին աջակողմեան ափանց վըրայ Պաշ-Քատըքլար Տաճիկ գեղին մօտ՝ Բեհրուտեան հայ արքայազուն տեղակալ զորապետը կը զարնէ սերսաքէր Ապտի փաշային զօրքը, և Տաճիկաց բանակեալին տիրելով 24 թնդանութիւն կ'առնէ: Տաճիկները գէպ ի Ղարս կը փախչին:
5. Աստորիոյ, Գաղղիոյ, Մեծին Բրիտանիոյ ու Բրուսիոյ երեսփոխանները վեննա ժողովուած՝ այս միահաւան ծանուցագիրը կը հանեն. Կը յայտնեն այս երեսփոխանները որ իրենց իւրաքանչիւր կառավարութիւնները սաստիկ ցաւած են՝ տեսնելով թէ Դրան ու Ռուսաստանի մէջ թշնամութիւնները սկսեցին, և եռանդեամբ կը փափաքեն պատերազմող տէրութիւններուն մէջ մանեւ ու արգիլել որ նոր արիւնհեղութիւն մը չսկսի և խափանել իրաց այս վեճակը, որ իրօք Եւրոպայի խաղաղութիւնը վերցնելու կը սպառնայ: Ռուսաստան վստահացուցած ըլլալով որ ինքը գաշնագրութիւն ընելու պատրաստ է, և հոս ստորագրուած անձինքները տարակոյս չունենալով որ Դուռն ալ նոյն մտքի վրայ է, իրենց իւրաքանչիւր կառավարութիւններուն անուամբը՝ կ'ուզեն տեղեկանալ թէ ինչ պայմաններով Օսմանեան կառավարութիւնը կը զիջանի խաղաղական գաշնագրութիւն մը ընելու: Պաշ-

7. Եւրոպայի, Պարսիկի, Ռուսիայի, Անգլիայի, Բելգիոյ փաշա ծանուցագիր մը կու տայ Գաղղիոյ ու Մեծին Բրիտանիոյ պատուիրակներուն. Անկարեւի ըլլալով մեզի Սեծիւն ափանց բոլոր երկայնութիւնը բաւականապէս պաշտպանել Ռուսաց յարձակումներէն, Բարձրագոյն Դուռն գաշնակից տէրութեանց օգնութիւնը կը խնդրէ, որ իրենց նաւատորմիները վրայս խաւրեցին:
8. Պուտպերկ պարոնը, որ Դանուբեան իշխանութեանց արտաքոյ կարգի լիազօր տեսուչ գրուեցաւ, կը ծանուցանէ Վաղղիոյ վարչութեան ժողովքին՝ որ Քալէֆիոքի տէրութեան խորհրդական ռուսը փոխանորդ գահեցի անուանեցաւ:
12. Չորս մեծագոյն տէրութիւններուն Կոստանդնուպոլսոյ պատուիրակները՝ միահամուռ այս ծանուցագիրը կու տան Տիվանին. Ռուսաստանի կայսրը գաշնագրական խօսակցութեանց թեյը բոլորովին կարուած չսեպելով, և Բարձրագոյն Դուռն ալ իրեն կողմանէ միշտ պատրաստ ըլլալով երկու կայսերութեանց մէջ ելած յանկարծական կռիւր գագրեցնելու, սկսելու գաշնագրական խօսակցութիւնը այս հիմանց վրայ հաստատուի. Ա. Իշխանութիւնները որչափ որ կարելի է նէ շուտով պարպուին. Բ. հին գաշնագրութիւնները նորոգուին. Գ. Բարձրագոյն Դուռն իր ամէն տաճիկ չեղող հպատակներուն շնորհուած հոգեւորական արտունուութիւններուն հրովարտակները հաղորդուին